

Lucija
Vuković

Ljetnikovci dubrovačkog područja - problem zaštite

Tema zaštite ladanjske arhitekture dubrovačkog područja, jedne od najzačajnijih pojava u stambenoj arhitekturi naših prostora od renesanse do današnjih dana, aktualizira se periodično, svakih nekoliko godina. Kada zaprijeti kakva pogibeljna situacija uzbune se duhovi, a pošto opasnost mine, utihnu i sva oružja obrane, obično bez prebrojavanja žrtava.

Zlatno vrijeme istraživanja ljetnikovaca dubrovačkog područja, započeto s Milanom Prelogom i Cvitom Fiskovićem, a nastavljeno s dugogodišnjim predanim radom Nade Grujić, obećavalo je sretniju sudbinu ovih spomenika. Nažalost, to se nije dogodilo.

Nakon što s 19. stoljećem gube svoju izvornu funkciju, a kroz 20. stoljeće prolaze valorizaciju, ali ne i revitalizaciju, danas mahom nailazimo na ruševne, zapuštene objekte, pregrađivane, na rubu postojanja, gdje je u pravilu negirana njihova izvorna ljepota i namjena, ozračje ladanja.

Dubrovački ljetnikovci su prepušteni sebi samima, pod različitim vlasnicima koji se, kao što je prije pedeset godina proračeno, nisu pokazali najboljim baštinicima.

Rijetki su objekti koji su opstali, sačuvali značajke ladanjske arhitekture i koji su na zahtjev dostupni javnosti. Primjer sklada obnove i namjene spomenika su ljetnikovac Sorkočević na Lapadu (Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku) i ljetnikovac Stay na Batahovini (Hrvatski restauratorski zavod, Restauratorski odjel Dubrovnik), a na dobrom je putu da to postane i ljetnikovac Bunić-Kaboga na Batahovini (u budućnosti

će ga dijelom koristiti Hrvatski restauratorski zavod, a dijelom će biti otvoren javnom sadržaju).

Sazrelo je vrijeme da ljetnikovce dubrovačkog područja počnemo promatrati u potpuno novom kontekstu koji im je nametnut.

Suburbane ljetnikovce Ploča, Pila i Konala pritišće širenje grada i urbanizacija, otkida im vrtove, dijeli ih u stanove ili im dodjeljuje namjenu u kojoj nisu sretni ni spomenik niti korisnici.

Gruške i lapadske ljetnikovce je progutalo gradsko tkivo, a ubrzo će se, uređenjem grušskog akvatorija nač, i zarobljeni mnoštvom betonskih molova, pristanišnih obala i različitih plovila. Nadajmo se da će ideja aktualne gradske vlasti o podizanju delfinarija u luci ostati samo na "misaonoj" razini.

Rijeka dubrovačka i njeni ljetnikovci izgubili su već mnogo prolaskom Jadranske magistrale 60-ih godina 20. stoljeća koja je ukinula njihovu prirodnu vezu s vodom. Svako sljedeće desetljeće donosilo je nove degradacije. Gradnjom stambenog naselja u Mokošici, ACI marine u Komolcu, brojnih gospodarskih i trgovačkih objekata, prostor Rijeke dubrovačke gubio je sve više epitet arkadijskog krajolika. Tu se promjene neće zaustaviti budući da je proširenje ACI marine te izgradnja novih pristaništa i vezova koji se pružaju sve do Batahovine pred samom izvedbom. Na pragu je i realizacija hidroelektrane Ombla koja dovodi u pitanje opstanak života kakvog danas poznajemo na obalama Rijeke. U ovom kontekstu potpuno je upitna njena zaštita kao značajnog krajobraza. Suglasje

između očuvanja postojećeg i dolaska novog odavno je u diskordanciji.

Župa dubrovačka se nezaustavljivo izgrađuje, a ljetnikovci su stiješnjeni između stambenih novogradnji i različitih turističkih sadržaja.

O konavoskim ljetnikovcima se gotovo i ne govori, osim u novinskim rubrikama crne kronike, budući da se u zadnjih deset godina na terenu događa sustavno poništavanje objekata najvećim dijelom privatnim intervencijama.

U naseljima Dubrovačkog primorja su spomenici suočeni sa širenjem turizma i kupoprodajom nekretnina, a ako to nije slučaj, nezanimljivi su i propadaju.

Jednaka sudbina stiže i Elafite, iako je na otocima još uvijek prisutna sporost življenja i tješnja povezanost primjera ladanjske arhitekture sa svojim prirodnim okruženjem.

U pošasti preprodaje nekretnina na dubrovačkom području, nerijetko se susrećemo s potpunim nerazumjevanjem novih vlasnika prema objektu koji su kupili, iako je jasno vidljiva želja da od njega naprave nešto što on nikad nije bio. I stari vlasnici, u namjeri da što bolje iskoriste ono što imaju, smještaju, na primjer, turistički apartman u kapelicu ljetnikovca. Teško je ostati ravnodušan prema ovakvim rješenjima, iako smo prema njima nešto blaži znajući da je neznatna potpora države privatnim osobama za skrb nad nacionalnim blagom.

Lokalna uprava sve češće nam daje razlog za potpuni očaj, pokazujući apsolutno nepoznavanje pojma ladanjske arhitekture. Predstavnici gradske vlasti više su puta, unatoč upozorenjima relevantnih institucija i pojedinaca, javnosti objavili da ne znaju ni za kakav renesansni vrt Gundulićevog ljetnikovca u Gružu, štoviše na tom mjestu su planirali gradnju parkirališta te započeli radove ušavši u vrt teškom mehanizacijom. Čak su u posljednje vrijeme razmatrali i prijedlog španjolskog konzorcija koji nudi revitalizaciju ljetnikovaca kroz hotelske sadržaje, videći u svakom vrtnom polju građevinsko zemljište za smještaj novih hotelskih jedinica, o čemu

je bilo dosta govora i u dnevnim medijima.

Konzervatorska struka nije dovoljno jaka pred bagerima, gradskom vlasti i privatnim investitorima sumnjivih namjera. Naravno, za pohvalu su pojedinačni dobri primjeri obnove, ali ono što je zabrinjavajuće jest nepostojanje sustavanog vrednovanja i zaštite kulturne baštine, kao ni osmišljene strategije niti politike prema kulturnim dobrima.

Pitamo se kako smo se našli u poziciji da ostajemo zapanjeni pred prijedlogom obnove ljetnikovca od strane nepoznatog investitora, na koji nismo ni sigurni treba li reagirati jer se zaista čini nevjerovatnim da bi ovakav projekt došao do realizacije.

Što napraviti da bi se ubrzano nestajanje ove vrijedne baštine zaustavilo?

Potezi gradske vlasti nude nam dovoljno razloga za brigu i poticaj da struka napravi prve korake prema zaštiti.

Vjerojatno bismo svi bili bolji gospodari kad bi u javnosti postojala svijest o onome čime raspolazemo.

Da bismo osvijestili vrijednost nasljeđenoga, nameće se potreba za temeljitom istraživačkom studijom koja bi obuhvatila popis svih ovih objekata, opis njihovih karakteristika. U njenoj izradi potrebno je uključiti razne struke (povjesničari umjetnosti, arhitekti, urbanisti, konzervatori, sociolozi, ekonomisti...) i pokušati interdisciplinarnim pristupom (koji kod nas nikako da zaživi) izraditi sveobuhvatni prijedlog revalorizacije ovog specifičnoga tipa povijesne arhitekture.

Na temelju ovakve znanstvene studije, trebalo bi predložiti mogućnosti zaštite ladanjskog tipa arhitekture te predvidjeti najbolju namjenu pojedinih objekata ovisno o potrebama i mogućnostima društva.

Naposljetku, potrebna je tijesna suradnja između vlasti na državnoj i lokalnoj razini i stručnjaka različitih profila.

Na užem gradskom području, prostor poput stambenog naselja Mokošica, koja je trenutno velika spavaonica bez javnih sadržaja, mogao bi konačno naći dijalog sa svojim okruženjem te se kroz ovakve objekte izdići

iznad ostalih prigradskih naselja. Kroz ljetnikovce stanovnici bi mogli dobiti gradske vrtove, knjižnicu, odjeljenja glazbene i baletne škole, muzejske i ostale kulturne punktove koje to naselje danas nema. Preduvjet za to je da gradskoj upravi sami građani nisu tek podatak na kraju popisa stvari o kojima brine.

Dubrovačke vile trebale bi biti u funkciji gradskih i javnih službi, u njima bi mogli biti osmišljeni muzejski i kulturni sadržaji koji bi se nudili i turistima. U ovom trenutku nijedan ljetnikovac nije dostupan za turistički obilazak niti je ladanjska arhitektura prezentirana kroz muzejski ili izložbeni koncept.

Da, poneki objekt bi se mogao koristiti i u “hotelske” svrhe, ali kao integralna, reprezentativna i izvorna cjelina, pa samim time i ekskluzivna.

Iluzorno je očekivati da će svaki primjerak biti sačuvan i jednako tretiran, ali sramotno je da gotovo nijedan dobar potez nije učinjen.

Stanje dubrovačkih ljetnikovaca danas rezultat je sustavne nebrige i nerazumijevanja za baštinu od koje nema instant zarade već je samo prepreka na putu komercijalizacije i banalne svodljivosti grada i okolice na turistički proizvod koji, prema već zadanim standardima, ne treba druge vrijednosti. x